

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

Європейський парламент, Рада та Комісія урочисто проголошують Хартію основних прав Європейського Союзу, текст якої наведений нижче.

Преамбула

Народи Європи, створюючи все більш згуртований союз, вирішили розділити між собою мирне майбутнє, яке ґрунтується на спільних цінностях.

Усвідомлюючи свою духовну та моральну спадщину, Союз ґрунтується на неподільних та універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності і солідарності, спирається на принцип демократії та принцип правової держави. Союз ставить людину в центр своєї діяльності, запроваджуючи громадянство Союзу і створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя.

Союз робить внесок у збереження і розвиток цих загальних цінностей, поважаючи різноманіття культур і традицій народів Європи, а також національної індивідуальності держав-членів і організації їх державної влади на національному, регіональному та місцевому рівні; він намагається заохочувати збалансований і сталий розвиток і забезпечує вільне пересування осіб, послуг, товарів і капіталів, а також свободу заснування.

Із цією метою в світлі еволюції суспільства, соціального прогресу, наукового та технологічного розвитку слід посилити захист основних прав, надавши їм у Хартії більш чітке вираження.

За дотримання компетенції та завдань Союзу, а також принципу субсидіарності ця Хартія підтверджує права, що впливають, зокрема, із загальних для держав-членів конституційних традицій і міжнародних зобов'язань, з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, із соціальних хартій, прийнятих Союзом та Радою Європи, а також із судової практики Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини. У цьому контексті суди Союзу та держав-членів будуть тлумачити Хартію, належним чином беручи до уваги роз'яснення, які були складені під керівництвом Президії Конвенту, що розробив Хартію, і підготовлені в оновленій редакції під контролем Президії Європейського конвенту.

Користування цими правами тягне відповідальність і обов'язки як стосовно інших осіб, так і стосовно людської спільноти і майбутніх поколінь.

Відповідно до цього Союз визнає викладені нижче права, свободи і принципи.

¹ Неофіційний переклад.

Розділ I ГІДНІСТЬ

Стаття 1

Людська гідність

Людська гідність недоторканна. Її слід поважати і захищати.

Стаття 2

Право на життя

1. Кожен має право на життя.
2. Ніхто не може бути засуджений до смертної кари або страчений.

Стаття 3

Право на цілісність особистості

1. Кожен має право на фізичну недоторканність і недоторканність психіки.
2. У сфері медицини і біології повинні, зокрема, дотримуватися:
 - a) вільна і заснована на адекватній інформації згода зацікавленої особи відповідно до умов, визначених законом;
 - b) заборона еugenічної практики, насамперед тієї, яка спрямована на селекцію людини;
 - c) заборона використання людського тіла і його частин як таких в якості джерела прибутку;
 - d) заборона репродуктивного клонування людських істот.

Стаття 4

Заборона тортур, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Ніхто не може зазнавати катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Стаття 5

Заборона рабства та примусової праці

1. Ніхто не може утримуватись в рабстві або невільному стані.
2. Ніхто не може залучатися до виконання примусової чи обов'язкової праці.
3. Торгівля людьми заборонена.

Розділ II СВОБОДИ

Стаття 6

Право на свободу та особисту недоторканність

Кожен має право на свободу та особисту недоторканність.

Стаття 7

Повага до особистого і сімейного життя

Кожен має право на повагу до його особистого і сімейного життя, свого житла і таємницю кореспонденції.

Стаття 8

Захист даних особистого характеру

1. Кожен має право на захист даних особистого характеру, що його стосуються.
2. Обробка даних повинна здійснюватись без маніпуляцій, у чітко встановлених цілях і за наявності згоди зацікавленої особи чи інших правомірних підстав, передбачених законом. Кожен має право отримувати доступ до зібраних стосовно нього даних і домагатися усунення в них помилок.
3. Дотримання цих правил контролюється незалежним органом.

Стаття 9

Право на шлюб і створення сім'ї

Право на шлюб і створення сім'ї гарантуються відповідно до національних законів, які регулюють їх здійснення.

Стаття 10

Свобода думки, совісті та віросповідання

1. Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання. Це право включає свободу змінювати віросповідання або переконання, а також свободу індивідуально або колективно, публічно чи приватно сповідувати свою релігію або свої переконання шляхом богослужіння, навчання, релігійних обрядів і здійснення ритуалів.

2. Право на відмову з міркувань совісті від несення військової служби визнається згідно з національними законами, які регулюють його здійснення.

Стаття 11

Свобода вираження поглядів та інформації

1. Кожен має право на свободу вираження думок. Це право включає свободу дотримуватися власних поглядів, одержувати та передавати інформацію чи ідеї без втручання з боку органів публічної влади і незалежно від кордонів.

2. Забезпечується свобода і плюралізм засобів масової інформації.

Стаття 12

Свобода зібрань та свобода об'єднань

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднань на всіх рівнях, особливо, в політичній, професійній та цивільній сферах, включаючи право створювати спільно з іншими особами професійні спілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Політичні партії на рівні Союзу сприяють вираженню політичної волі громадян Союзу.

Стаття 13

Свобода мистецтва і науки

Мистецтво та наукове пізнання вільні. Забезпечується свобода викладання.

Стаття 14

Право на освіту

1. Кожен має право на освіту, а також на доступ до професійного навчання та підвищення кваліфікації.

2. Це право включає можливість отримувати безкоштовно обов'язкову освіту.

3. Свобода створювати освітні установи за дотримання демократичних принципів, а також право батьків забезпечувати освіту і навчання своїх дітей відповідно до своїх власних релігійних, філософських та педагогічних переконань забезпечуються згідно з національними законами, які регулюють їх здійснення.

Стаття 15

Свобода професійної діяльності та право на працю

1. Кожен має право на працю і право займатися діяльністю, яку він вільно обрав для себе або яку добровільно погодився здійснювати.

2. Кожен громадянин Союзу має право шукати роботу, працювати, засновувати підприємства і надавати послуги на території будь-якої держави-члена.

3. Громадяни третіх країн, які отримали дозвіл займатися трудовою діяльністю на території держав-членів, мають право на умови праці, еквівалентні тим, якими користуються громадяни Союзу.

Стаття 16

Свобода підприємництва

Свобода підприємництва визнається відповідно до права Союзу, національних законодавств і національної практики.

Стаття 17

Право власності

1. Кожен має право мати у власності майно, придбане на законних підставах, користуватися, розпоряджатися цим майном та заповідати його. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як заради суспільної користі, у випадках та на умовах, передбачених законом, і з своєчасною виплатою справедливої компенсації за її втрату. Користування майном може регулюватися законом в тій мірі, в якій це потрібно для спільних інтересів.

2. Інтелектуальна власність охороняється.

Стаття 18

Право на притулок

Право на притулок гарантується за дотримання правил Женевської конвенції від 28 липня 1951 р. і Протоколу від 31 січня 1967 р. про статус біженців та відповідно до Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (далі — «Договори»).

Стаття 19

Захист у разі видворення, висилки та видачі

1. Колективні висилки забороняються.

2. Ніхто не може бути видворений, висланий або виданий державі, в якій існує серйозна загроза застосування до особи смертної кари, тортур, іншого нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

**Розділ III
РІВНІСТЬ**

Стаття 20

Рівність перед законом

Усі рівні перед законом.

Стаття 21

Недискримінація

1. Забороняється будь-яка дискримінація, зокрема, за ознаками статі, раси, кольору шкіри, етнічного або соціального походження, генетичних рис, мови, релігії або переконань, політичних або будь-яких інших поглядів, приналежності до національної меншини, майнового стану, народження, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації.

2. У сфері застосування Договорів та без шкоди для їх спеціальних положень забороняється будь-яка дискримінація за ознакою національного громадянства.

Стаття 22

Культурне, релігійне і мовне розмаїття

Союз поважає культурне, релігійне та мовне розмаїття.

Стаття 23

Рівність жінок і чоловіків

Рівність жінок і чоловіків має забезпечуватися у всіх сферах, у тому числі в питаннях зайнятості, трудової діяльності і оплати праці.

Принцип рівності не перешкоджає дотриманню або вживанню заходів, якими встановлюються спеціальні переваги на користь недостатньо представленої статі.

Стаття 24

Права дитини

1. Діти мають право на захист і на турботу, необхідні для їхнього добробуту. Вони можуть вільно висловлювати свою думку. З урахуванням віку та зрілості дітей ця думка береться до уваги при вирішенні питань, які їх стосуються.

2. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони органами публічної влади чи приватними установами, першочергова увага повинна приділятися найвищим інтересам дитини.

3. Кожна дитина має право регулярно підтримувати особисті взаємини і безпосередні контакти з обома своїми батьками, якщо тільки це не суперечить її інтересам.

Стаття 25

Права літніх людей

Союз визнає й поважає право людей похилого віку вести гідне та незалежне життя, брати участь у соціальному та культурному житті.

Стаття 26

Соціальна реабілітація інвалідів

Союз визнає й поважає право інвалідів отримувати користь від заходів, спрямованих на забезпечення їх самостійності, соціальної та професійної реабілітації і їх участі в житті суспільства.

Розділ IV
СОЛІДАРНІСТЬ

Стаття 27

Право працівників на інформацію та консультацію в рамках підприємства

Працівникам або їх представникам повинно гарантуватися своєчасне надання інформації та проведення консультацій на відповідних рівнях у випадках та на умовах, передбачених правом Союзу, національними законодавствами і національною практикою.

Стаття 28

Право на колективні переговори та колективні дії

Згідно з правом Союзу, національним законодавством і національною практикою працівники і роботодавці або їх відповідні організації уповноважені вести переговори та укладати колективні угоди на відповідних рівнях і, в разі конфлікту інтересів, вдаватися для захисту своїх інтересів до колективних дій, включаючи страйк.

Стаття 29

Право на звернення до служби зайнятості

Кожен має право звертатися до безкоштовної служби зайнятості.

Стаття 30

Захист у разі безпідставного звільнення

Кожен працівник має право на захист від будь-якого безпідставного звільнення відповідно до права Союзу, національного законодавства і національної практики.

Стаття 31

Справедливі і рівні умови праці

1. Кожен працівник має право на умови праці, які забезпечують охорону його здоров'я, безпеку і повагу гідності.

2. Кожен працівник має право на обмеження максимальної тривалості робочого часу, на щоденний і щотижневий час відпочинку, а також на щорічну оплачувану відпустку.

Стаття 32

Заборона використання дитячої праці та охорона праці молоді

Використання дитячої праці заборонено. Мінімальний вік прийому на роботу не може бути нижче віку завершення обов'язкової шкільної освіти, без шкоди для норм, більш сприятливих для молоді, крім випадків окремих обмежених винятків.

Молодим людям, прийнятим на роботу, забезпечуються умови праці, які відповідають їхньому віку; їм забезпечується захист від економічної експлуатації та від будь-якого виду праці, який може завдати шкоди їхній безпеці, здоров'ю, фізичному, розумовому, моральному чи соціальному розвитку або завдати отриманню освіти.

Стаття 33

Сімейне життя та професійна діяльність

1. Забезпечується захист сім'ї на правовому, економічному і соціальному рівнях.

2. Щоб мати можливість поєднувати сімейне життя і професійну діяльність кожен має у своєму розпорядженні право на захист від будь-якого звільнення з мотивів, пов'язаних із вагітністю та пологами, а також право на оплачувану відпустку по вагітності та пологах і на відпустку по догляду за дитиною після народження або усиновлення дитини.

Стаття 34

Соціальне забезпечення і соціальна допомога

1. Згідно з правилами, встановленими правом Союзу, національним законодавством і національною практикою, Союз визнає і поважає право на отримання допомоги із соціального забезпечення і на звернення до соціальних служб, які забезпечують захист у таких випадках, як вагітність і пологи, хвороба, нещасні випадки на робочому місці, перебування на утриманні або старість, а також у разі втрати роботи.

2. Кожен, хто законно проживає і пересувається на законних підставах в межах Союзу, має право на допомогу із соціального забезпечення і на соціальні пільги відповідно до права Союзу, національного законодавства і національної практики.

3. Із метою боротьби проти соціального відчуження і бідності, згідно з правилами, встановленими правом Союзу, національним законодавством і національною практикою, Союз визнає і поважає право на соціальну допомогу та на допомогу в забезпеченні житлом, для забезпечення гідного існування всім, хто не володіє достатніми коштами.

Стаття 35

Охорона здоров'я

Кожен має право на профілактичне лікування і медичне обслуговування на умовах, передбачених національним законодавством і національною практикою. При визначенні та здійсненні всіх напрямів політики та діяльності Союзу забезпечується високий рівень охорони здоров'я.

Стаття 36

Доступ до служб загальноекономічного значення

З метою сприяння соціальному і територіальному згуртуванню Союз визнає і поважає доступ до служб загальноекономічного значення, передбачений національним законодавством і національною практикою згідно з Договорами.

Стаття 37

Охорона навколишнього середовища

Високий рівень охорони та поліпшення якості навколишнього середовища повинні бути складовою частиною політики Союзу і забезпечуватися відповідно до принципу сталого розвитку.

Стаття 38

Захист споживачів

У політиці Союзу забезпечується високий рівень захисту споживачів.

**Розділ V
ГРОМАДЯНСТВО**

Стаття 39

Право обирати і бути обраним на виборах до Європейського парламенту

1. Кожен громадянин Союзу має право обирати і бути обраним на виборах до Європейського парламенту в державі-члені, де він проживає, на тих самих умовах, що і громадяни цієї держави.

2. Члени Європейського парламенту обираються загальним прямим, вільним і таємним голосуванням.

Стаття 40

Право обирати і бути обраним на місцевих виборах

Кожен громадянин Союзу має право обирати і бути обраним на місцевих виборах у державі-члені, де він проживає, на тих самих умовах, що і громадяни цієї держави.

Стаття 41

Право на належне управління

1. Кожна особа має право на розгляд своєї справи інститутами, органами та установами Союзу неупереджено, справедливо і в розумні строки.

2. Це право включає, зокрема:

а) право кожної особи бути заслуханою до прийняття стосовно неї заходів індивідуального характеру, здатних мати для неї несприятливі наслідки;

б) право кожної особи мати доступ до матеріалів своєї справи за дотримання законних інтересів конфіденційності, професійної та комерційної таємниці;

с) обов'язок адміністративних органів мотивувати свої рішення.

3. Відповідно до загальних принципів права держав-членів, кожна особа має право на відшкодування Союзом збитків, завданих інститутами або його співробітниками при виконанні своїх обов'язків.

4. Кожна особа може звертатися до інститутів Союзу будь-якою з мов Договорів і має отримати відповідь тою самою мовою.

Стаття 42

Право на доступ до документів

Кожен громадянин Союзу, а також кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має свою зареєстроване місцезнаходження в державі-члені, мають

право доступу до документів інститутів, органів і установ Союзу незалежно від їх носія.

Стаття 43

Європейський омбудсман

Кожен громадянин Союзу, а також кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має зареєстроване місцезнаходження в державі-члені, мають право виносити на розгляд Європейського омбудсмана випадки стосовно порушення порядку управління у діяльності інститутів, органів або установ Союзу, крім Суду Європейського Союзу при здійсненні ним своїх юрисдикційних функцій.

Стаття 44

Право петицій

Кожен громадянин Союзу, а також кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має зареєстроване місцезнаходження в державі-члені, має право звертатися з петиціями до Європейського парламенту.

Стаття 45

Свобода пересування та проживання

1. Кожен громадянин Союзу має право вільно пересуватися та проживати на території держав-членів.

2. Відповідно до Договорів свобода пересування та проживання може надаватися громадянам третіх країн, які законно проживають на території будь-якої держави-члена.

Стаття 46

Дипломатичний і консульський захист

Кожен громадянин Союзу на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянином якої він є, користується захистом дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що і громадяни цієї держави.

Розділ VI

ПРАВОСУДДЯ

Стаття 47

*Право на ефективні засоби правового захисту
і на доступ до неупередженого суду*

Кожен, чий права і свободи, гарантовані правом Союзу, були порушені, має право на ефективні засоби правового захисту в суді за дотримання умов, передбачених у цій статті.

Кожен має право на справедливий, публічний розгляд його справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, який попередньо заснований законом. Кожен може звертатись до адвоката, захисника і представника.

Тим, хто не має достатньо коштів, надається правова допомога, наскільки така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

Стаття 48

Презумпція невинуватості і право на захист

1. Кожен обвинувачений вважається невинним до тих пір, поки його вина не буде доведена в законному порядку.
2. Кожному обвинуваченому гарантується дотримання права на захист.

Стаття 49

Принципи законності та відповідності покарання вчиненому злочину

1. Ніхто не може бути засуджений за діяння чи бездіяльність, які на час їх вчинення не були злочином згідно з національним або міжнародним правом. Так само не може бути призначено ніяке покарання суворіше, ніж те, яке підлягало застосуванню в момент вчинення злочину. Якщо після вчинення злочину закон передбачить більш м'яке покарання, то має застосовуватися останнє.

2. Ця стаття не перешкоджає передачі під суд і покарання особи, винної у дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення була злочином відповідно до загальних принципів, визнаних міжнародним співтовариством.

3. Міра покарання має відповідати тяжкості злочину.

Стаття 50

Право не бути повторно засудженим або покараним в кримінальному порядку за один і той самий злочин

Ніхто не може бути повторно засуджений або покараний за злочин, за вчинення якого він уже був остаточно виправданий або засуджений на території Союзу відповідно до закону.

Розділ VII

**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СТОСОВНО ТЛУМАЧЕННЯ
І ЗАСТОСУВАННЯ ХАРТІЇ**

Стаття 51 Сфера застосування

1. Положення цієї Хартії при дотриманні принципу субсидіарності адресуються інститутам, органам і установам Союзу, а також державам-членам, але тільки у разі застосування ними права Союзу. Таким чином, вони поважають права, дотримуються принципів та сприяють їх застосуванню в рамках своєї відповідної компетенції та за дотримання меж компетенції Союзу, наданої йому в Договорах.

2. Ця Хартія не розширює сферу застосування права Союзу за рамки компетенції останнього, не наділяє Союз новою компетенцією і не ставить перед ним ніяких нових завдань, а також не змінює компетенції та завдань, визначених у Договорах.

Стаття 52

Дія і тлумачення прав та принципів

1. Будь-яке обмеження на здійснення прав і свобод, визнаних цією Хартією, має передбачатися законом і поважати основний зміст цих прав і свобод. За дотримання принципу пропорційності обмеження можуть вводитися лише тоді,

коли вони є необхідними і відповідають цілям загального інтересу, визнаного Союзом, або потреби захисту прав і свобод інших осіб.

2. Визнані цієї Хартією права, які передбачені положеннями Договорів, здійснюються в рамках умов і меж, встановлених Договорами.

3. Тією мірою, якою ця Хартія містить права, які відповідають правам, гарантованим Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, значення і дія цих прав збігаються з тими, які надає їм вказана Конвенція. Це положення не перешкоджає наданню ширшого захисту з боку права Союзу.

4. Тією мірою, якою ця Хартія визнає основні права, що впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, ці права повинні тлумачитися з урахуванням останніх.

5. Реалізація положень цієї Хартії, що містять принципи, може здійснюватися за допомогою законодавчих і виконавчих актів інститутів, органів і установ Союзу, а також за допомогою актів держав-членів, спрямованих на втілення в життя права Союзу, які вони ухвалюють при здійсненні своїх повноважень. Посилання на дані принципи в судах допускається тільки з метою тлумачення і контролю правомірності подібних актів.

6. Національне законодавство та національна практика повинні враховуватися повною мірою, як це передбачено у цій Хартії.

7. Роз'яснення, складені для того, щоб служити орієнтиром у тлумаченні Хартії про основні права, належним чином беруться до уваги судами Союзу та держав-членів.

Стаття 53

Рівень захисту

Жодне з положень цієї Хартії не повинно тлумачитися як таке, що обмежує або зазіхає на права людини та основні свободи, визнані в рамках своєї відповідної сфери застосування правом Союзу, міжнародним правом та міжнародними конвенціями, в яких беруть участь Союз або всі держави-члени, особливо, Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, а також конституціями держав-членів.

Стаття 54

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Хартії не повинно тлумачитися як таке, що передбачає будь-яке право займатися діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, визнаних у цій Хартії, або на їх обмеження більшою мірою, ніж це передбачено цією Хартією.

Наведений текст відтворює в адаптованій редакції Хартію, Проголошену 7 грудня 2000 року, і замінить її з дня набуття чинності Лісабонським договором.

Вчинено у Страсбурзі дванадцятого грудня дві тисячі сьомого року.

**/ПІДПИСИ ГОЛІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ, РАДИ
ТА КОМІСІЇ/**